

Jovan Đorđević

Srpska akademija obrazovanja
Beograd

UDK: 371.95
ISBN 978-86-7372-114-9, 15 (2009), p.166-169
Naučna kritika

DAROVITI I DRUŠTVENA ELITA

Na osnovu teme današnjeg okruglog stola "Daroviti i društvena elita", želim da ukažem na jedan značajan aspekt ove teme - na problem društvenog i moralnog vaspitanja, koji se odnosi ne samo na elitu već ima mnogo širi značaj u adekvatnom ostvarivanju vaspitanja i obrazovanja uopšte.

Živimo u svetu velikih i naglih promena, neizvesnosti i kriza, koje su zahvatile sva područja društvenog i individualnog života. Pokušavajući da okarakterišemo buduće doba, moramo reći da će se nova vremena upisati u istoriju, ne samo velikim ubrzanjima i promenama u svim oblastima života i rada, već, pre svega, i većim složenostima, suprotnostima i protivrečnostima, znatno većim i suptilnijim od onih koje poznajemo.

Naučno-tehnička revolucija je otkrila velike mogućnosti upravljanja saznanjima o prirodi, ali se ispostavilo da čovek teško može da održi kontrolu nad snagama koje je sam oslobodio. Čovek se oseća sve usamljeniji u ovom svetu, muče ga tzv. "civilizacijski stresovi" i od malih nogu meta je prevelike količine stimulansa. U takvoj kompleksnoj situaciji rađa se drugačiji odnos prema životu, svetu, drugom čoveku, profesionalnom radu, slobodnom vremenu kao i prema samom sebi (H. Lewin, 1985).

I u domenu vaspitanja dolazi do velikih i značajnih promena: nestaju barijere između generacija, dolazi do kraha tradicionalnih autoriteta (roditelja, škole, crkve, organizacije, štampane reči i dr.), oblikuje se drugačiji odnos prema ljubavi, braku, prijateljstvu, porodici, menjaju se međusobni odnosi, raste usamljenost pojedinca. U takvom svetu, podložnom brojnim i naglim promenama i teškoćama, rastu i sazrevaju mlade generacije koje daju prednosti vrednostima koje su u značajnoj meri usmerene na najbližu budućnost. Sve je vidljivija nesrazmera između sistema vaspitanja i obrazovanja i promena do kojih dolazi naglo i brzo, posebno u situacijama kada ne postoji strategija sistema vaspitanja i obrazovanja.

U takvim okolnostima kriza nije mogla da mimoide ni školu, obrazovanje i vaspitanje. Filozofija obrazovanja, koja je nedovoljno razvijena, pomerena je ka snažnom naglašavanju kognitivnog domena i pripremanje za uspešno obavljanje određenih praktičnih funkcija i delatnosti, koje su potrebne tržištu. Pri tome se zapostavlja vaspitanje i

formiranje celovite ličnosti, sa nužnim vrednostima i moralnim kategorijama.

Takvo suženo, utilitarno poučavanje i učenje, neminovno dovodi do formiranja jednodimenzionalne ličnosti, prevashodno okrenuto sebi i zahtevima i potrebama tržišta. Bolonjska deklaracija usmerava obrazovanje i kognitivni razvoj u tom pravcu. Umesto holistički usmerenog obrazovanja i učenja, insistira se na prenošenju i usvajanju specijalnih znanja, umenja i veština, koja treba da zadovolje potrebe tržišta, čime se iskazuje duh angloameričkog pragmatizma. Ne poklanja se pažnja dubljem razumevanju sadržaja, analizi i uopštavanjima, niti razvijanju kritičkog mišljenja.

Čovek nema samo intelekt, već i volju i osećanja. To nije pojedinac zatvoren u sebe, ni monada u Lajbnicovom smislu, već monada koja ima "vrata i prozore", koji su široko otvoreni prema svetu i društvu. Intelektualno obrazovanje ne može se izdvojiti kao posebna celina već se mora najtešnje povezivati sa vaspitanjem volje i sa moralnim vaspitanjem, u jedinstveni proces formiranja i unapređivanja čovekove ličnosti. Kada se govori o ličnosti, misli se na pojedinca angažovanog kao ličnost, kao slobodan subjekat. To je ličnost koja za vreme svog prilagođavanja društvenom životu, društvenim i etičkim normama, zadržava sposobnost intelektualnog i moralnog reagovanja na društvo. Pojedinac koji je u stanju da bude ono što jeste, i da ne donosi odluke kako to drugi žele, već je u stanju da društvenom mišljenju suprotstavi svoje lično. Za uspešno rešavanje problema na planu razvoja celovite ličnosti neophodno je konstituisanje i razrada filozofije obrazovanja, koncipiranje realne strategije obrazovno-vaspitanog sistema, građanskog, religijskog i svetovnog vaspitanja.

U društvu koje se brzo menja, postoje brojne nejasnoće i nesigurnosti o shvatanju pojedinih društvenih i etičkih vrednosti i kategorija, kao i o njihovom mestu, ulozi i značenju u sistemu vaspitanja i obrazovanja. Pomenućemo nekoliko pitanja i problema koja se odnose na ovaj značajni, složeni i kompleksan problem: koje su osnovne (bitne) vrednosti našeg društva; da li postoje vrednosti koje prihvata celo društvo, ili njegov najveći deo, i koje su to vrednosti; koje vrednosti treba redefinisati ili promeniti; da li su se pojavile nove vrednosti koje treba da razvija porodica a koje škola i šire društvo da bi bilo u skladu sa ličnim i društvenim potrebama i na koji način se to može uskladiti? Poznato je da se vrednosti u savremenom društvu neprekidno menjaju što se odražava i na vrednosni sistem svakog pojedinca. Da takve promene ne bi uticale "šokantno" i provocirajuće na vrednosnu stabilnost pojedinca, potrebno je mlade pripremati na brze i podnošljive promene vrednosnih orijentacija.

U našem cilju vaspitanja i obrazovanja veoma uopšteno se ukazuje na "usvajanje, razumevanje i razvoj socijalnih i moralnih vrednosti demokratskog uređenja, humanog i tolerantnog društva" i "razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanju srpske tradicije i kulture, kao i tradicija i kultura nacionalnih manjina". Međutim, ne navodi se koje su to opšte (univerzalne) vrednosti, kao ni vrednosti od posebnog značaja za identitete većinskog naroda sa specifičnostima zajednice koju karakteriše multikulturalnost, multietničnost i multikonfenzionalizam. Takav problem imaju i druge brojne zemlje u Evropi i svetu.

Sistem vrednosti je veoma različit i pogodan za brojna povezivanja i kombinacije. U različitim regionima i delovima zemlje sastav stanovništva je heterogen i posebno su specifične socijalne i nacionalne (etničke) grupe i kategorije stanovništva. Zavisno od različitih objektivnih i subjektivnih činilaca, promena sistema vrednosti i vrednosnih kategorija u pojedinim grupama ima svoja specifična obeležja i tumačenja pojedinih vrednosti što zahteva određene analize i proučavanja. Neophodno je sagledavanje zajedničkih vrednosti koje će uvažavati određene razlike ali i promovisati ono što objedinjuje, povezuje i učvršćuje.

U našem društvu najveći broj vrednosti je napušten ili promenjen, a pojavile su se i nove vrednosti. Ocenjuje se da je naše savremeno društvo krizno društvo i da ta kriza dugo traje. U kriznom vremenu jedan deo naših intelektualaca, pripadnika tzv. elite, kao i značajan broj prosvetnih i kulturnih radnika, a posebno političara, promenio je pa i izgubio svoj moralni lik.

Kritike nedostataka u sistemu vrednosti, iskazivanja o krizi vrednosti, postepeno i sve više zamenjuju se zahtevom za prihvatanje pluralizma vrednosti. Princip pluralizma nije prinuda, niti znači napuštanje naučne pedagogije i ciljeva koji iz nje proizilaze, već je to, pre svega, ograđivanje od svakog sadržaja koji bi nastojao da se u vaspitanju prihvati samo jedan vrednosni sistem, bez obzira na nivo i stepen obrazovnih institucija i sredina u kojima one deluju. Pluralističkoj pedagogiji odgovaraju "katalozi" vrednosti i taksonomije ciljeva koji će, umesto apsolutizovanih hijerarhija vrednosti omogućiti izbor konkretnih vrednosti koje imaju posebnu ulogu i značaj ali ne istupaju kao isključivi zahtevi.

Moralno vaspitanje nije samo pitanje škole i nastave (poučavanja) i ne može se smatrati običnom nastavnom disciplinom. Moralno vaspitanje se ne može ograničiti na određenu nastavu i nastavni čas već je neophodno da se razradi sistem moralnog vaspitanja, koji treba da ima posebne sadržaje i njihovu razradu, kako u pojedinim predmetima i nastavnim područjima, tako i u nekim drugim mehanizmima škole

(organizacijama učenika, odeljenskim i razrednim zajednicama, vanškolskim aktivnostima, savetima roditelja i sl.). Škola se mora boriti za uklanjanje čitavog spleta granica koje je "dele" ili "izoluju" od spoljašnjeg sveta i integrisanja sa društvenom sredinom (lokalnom zajednicom) u kojoj ona deluje.

Ukoliko pred mlade ljude, u određenom obliku i na određen način, ne iznesemo čvrste moralne vrednosti i ideale, ne možemo biti sigurni da će oni razviti sopstvena načela i da će takva načela biti dovoljno pravedna i zasnovana. Ukoliko se mladim ljudima ne pruži potrebna pomoć i podrška (pedagoška i druga), oni najčešće zanemaruju sopstveno moralno angažovanje i moralne obaveze i padaju pod uticaje prolaznih moda i stilova života, u čijoj su vlasti sve dok je taj pravac društvenog kretanja popularan i omiljen, da bi potom prihvatili druga ubeđenja i stavove, koji su upravo "u modi", a koji mogu biti sasvim suprotni prethodnim.

Stoga je neophodan širi, potpuniji, celovitiji ili holistički prilaz u kome bi se moralno vaspitanje sagledavalo u sklopu celine ličnosti i njenih potreba.

Moralno vaspitanje kod nas ima svetovni karakter, zato što on obebeđuje sklad i jedinstvo naroda. U većini demokratskih zemalja sveta društveno obrazovne ustanove i škole su odvojene od crkve i religije. U tim zemljama nastava, obrazovanje i učenje je svetovnog karaktera, a religija je privatna stvar roditelja i građana. U odnosima crkve i države u svetu, koja se odnose na sferu školstva i obrazovanja, sve više se naslućuje odustajanje od konfrontacija sa crkvom ili čvrstim zajedništvom i prihvatanje stava lojalne saradnje.

Vezivanje morala sa religijom je povezano sa nizom teškoća. Neophodno je praviti razliku između nastave (poučavanja) o religiji i religijske nastave. U prvom slučaju radi se o poukama o religiji, a u drugom, o poukama iz religije.

Poseban problem predstavlja moralno vaspitanje u uslovima naglog širenja globalizacije, što treba svestrano kritički analizirati i razmotriti, imajući u vidu prihvatanje i usvajanje svetskih (planetarnih) moralnih normi i sistema vrednosti kao i posebnih i specifičnih vrednosti manjih, užih, društvenih i nacionalnih zajednica, kako bi se sačuvao njihov identitet i omogućio nesmetani razvoj.